

Gyökér-bilincsbe zárva

Beszélgetés Tamás Menyhérttel

BORBÉLY LÁSZLÓ

Kávéházi asztalnál, fényképek, dedikált könyvek, cetlikre írott kedves baráti üzenetek, versek segítségével csapongunk a múltban Tamás Menyhérttel, Magyarország Babérkoszorúja-díjas költő, író, műfordítóval, a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagjával. Tamási Áron emlékéét idézzük. Beszélgetőtársam zsenge ifjúként megmutatta egy novelláját Tamási Áronnak, aki bírálattal helyett sétálni hívta őt. „Fölmentünk a hegyoldalba, megálltunk egy fa alatt, ránézett, és azt mondta: mindenről lehet írni, akár erről a fáról is. A lehulló levélről is. Csak azt kell láttatni, hogy ki ül a fa alatt, amikor leperdül a levél, és az alatta ülő honnan jött.”

„Bonyhádán volt egy Rajci nevű könyvkereskedő, aki az Olcsó könyvtár kötetait mindig félrerakta nekem, ha nem volt pénzem, holott csak három forintba került egy kötet, megengedte, hogy a boltban ülve olvassassak” – emlékezik Tamás Menyhért. Mikor a fővárosba költözött, a tőle kapott, vásárolt példányok képezték minden vagyonát, azokkal volt tele a bőröndje. Köztük voltak mások mellett Krúdy, Kosztolányi, Tamási művei is.

„Tamási műveinek első olvasásakor én még nem éreztem azt a nyelvi rokonságot, ami nyilvánvalóan már akkor is megvolt – folytatja a költő. – Az *Énekes madár* című művének látván, az abban ábrázolt csodák, varázslatok döbbeneteket rá, hogy közös-egy a világunk. A mesejáték bonyhádi bemutatója után odamentem hozzá, bemutatkoztam, beszélgetni akkor nemigen tudtunk, mert embergyűrű vette körül, de megadta lakcímét, így elküldhettem neki néhány írásomat.”

Amikor Tamási – a Dunántúlra telepített bukovinai székelyek között –

Tamás Menyhért (Fotó: Bakos Zoltán)

anyagot gyűjtött az 1960-ban megjelent *Szirom és Boly* című könyvéhez, és ismerkedett a megváltozott paraszti élettel, az ifjú Tamás Menyhért is jelen volt, és némi irigykedéssel figyelte, ahogy az emberek megnyíltak a neves regényíró előtt, ahogy elmesélték neki sorsukat, a sok borzalmat, amin keresztül kellett menniük a termelőszövetkezetek létrehozásáig. „Később a könyvet elolvasva szembesültem azzal, hogy lényegében a töredékét sem írta meg mindannak, amit az emberektől hallott, mert az általuk elmondottakat akkoriban nem lehetett volna megjelentetni. A történetet elemelte a valóságtól, úgymond meseszerűvé tette.” Az anyaggyűjtés során, az egyik szünetben esett meg az a bizonyos beszélgetés Tamási Áron és Tamás Menyhért között, melynek hatására a fiatal író úgy döntött: komolyabban is megpróbálkozik az írással. „Sejtettem, hogy miről akar beszélni. Nagyon óvatosan, nem bántóan elmondta, hogy

nem elég az, ha az ember megírja a történetet, azokat a történeteket életre is kell kelteni. Egyből megértettem a mondanivalóját, mert a szavai mögött éreztem a jó szándékot, hogy a javamat akarja. Atyai szónak vettem a tanácsát, és később szorgalommal igyekeztem pótolni mindazt, amit addig elmulasztottam.”

Tamás Menyhért tizennégy éves kora óta járatta az Irodalmi Újságot. Az egyik számban André Gide fiatal írókhoz írt levelét olvasta. Az egyik mondatát egy életre magába véste: „Hidd el, a dicséret lankaszt és restségre ösztönöz, ám a jól türt támadás erősít”. Tamási Áron intelmeit természetesen eszébe sem jutott támadásnak venni, az elhangzottak inkább a folytatásra ösztönözték. Ahhoz azonban a fővárosba kellett kerülnie, hogy az odahagyott értékeit becsülni tudja, amikor hazalátogat. „Olyan nyelvet, nyelvújítás előtti szavakat használtam, amelyeket Budapesten eléggé fintorogva hallgattak, de a szavak visszaszerzésének öröme annyi erővel töltött fel, hogy hidegen hagyott mások fintora, és az sem zavart, hogy később, mikor a rádióban vagy egyéb helyeken nyilatkoztam, derülnek rajtam, vagy sem. Tamási jutott eszembe, a New York Kávéház mélyvízében tartott novellaértékelések. Ezeket a komoly alkalmakat sűrű kacagás követte... Tamási klasszikus lett. Hova lettek a felolvasók? Az idő sem tudja. Ez a felismerés is bátorította arra, hogy a magával hozott szavakkal építkezzen...”

Tamás Menyhértet édesapja ugyan figyelmeztette, hogy legyen óvatos azzal a „csúcsos fejű” észjárással, de azért a fiatal író gyakran elmerészkedett Tamási Alkotás utcai otthonába.

„Mindig reszkető lábakkal mentem fel hozzá, ő pedig úriember módjára

fogadott, elegáns volt és nagyon barátságos. Később a feleségemet is elvittem hozzá bemutatni. Megkínált mind a kettőnket a farkaslaki pálinkával, a második pohárka után azt se tudtuk elmondani, amit szerettünk volna.”

Tamás Menyhért ugyanazt a világot hordozta magában, amelyről Tamási Áron is írt, közösek voltak a gyökereik. „Nem térhetünk ki a hűség elől” – idézi Tamási Áron egyik szép mondatát. Az életműve nagy hatással volt rá, emellett a nyelvnek is híd szerepe volt kettőjük között. Tamási „ékítette” a nyelvet, míg Tamás Menyhért „csupaszította”, a kifejezés egyszerűségére törekedve igyekezett tükrözni a mondanivaló szépségét.

Tamás Menyhért szerint Tamásinak kivételes tehetsége volt a megélt élethelyzetek szépirodalmi tükrözéséhez. „Székely sorsát tovább gazdagították tapasztalatai az első világháborúban az olasz fronton, aztán huszonhat éves korában kivándorolt az Amerikai Egyesült Államokba, ahol volt alkalmi munkás, majd banktisztviselő is, írói karrierje épp ekkoriban kezdett beindulni, *Szász Tamás, a pogány* című novellájával ekkor nyerte meg a Keleti Újság novellapályázatát. A székely népballadák, népdalok és népi mókák ihlették azokat a novellákat, amelyekből első kötete, a *Lélekindulás* összeállt. Amerikából küldte haza a kéziratot a kolozsvári kiadóhoz, ahol 1925-ben megjelent. A műre a romániai magyar és a magyarországi irodalom is azonnal felkapta a fejét. 1923-1925 között New Yorkban élt, majd rövid ideig a Chicago mellett Garyben és végül a nyugat-virginiai Welchben. Mindenütt tájékozódni tudott, ráértett az emberi kapcsolatok mögötti lélektani összefüggésekre, hihetetlen élményanyag birtokosa lett, később ebből építkezett. 1926-ban megkapó ritmusú, sajátos mondatfűzésű, ősejű, ősi székely nyelvet hullámoztató íróként érkezett meg Amerikából. Felfrissített hangja századok szólamait szólaltatta meg. Áprily Lajos az elsők között méltatta, Németh László a tehetségideált látta benne.”

Domokos Mátyás sorozatszerkesztő tudott kettőjük kapcsolatáról, talán ezért kérte föl Tamás Menyhértet, hogy a Nap Kiadó *In memoriam* sorozatában vállalja a Tamási Áron-kötet szerkesztését. „Noha nem vagyok irodalomtörténész, igent mondtam. Körülbástyáztam magam az életművével, a rá vonatkozó írásokkal, a válogatásban mindvégig az elérhető teljes felmutatását követtem. A *Zeng a magosság*ot így is fogadták.

Megérte a hosszú hónapok bűvárkodása; a kordokumentumok, levelek újraolvasása... Erdélyben is a teljes Tamásit látták viszont. Magam is ekkor döbbsentem rá arra, mennyire igaz és mély barátság kötötte több íróársához is. Emiatt ma is irigylem – ez nagyon hiányzik az életünkéből.” (Csak egy példa a legendás íróbarátságokra: Remenyik Zsigmond a *Szülőföldem* elolvasása után azt írta Tamásinak, hogy „Kedves Áron: most fejeztem be *Szülőföldem* című kötetedet. Ha istent megölelni nem lehet, öllelek. Baráti szeretettel...”)

Amikor 1954-ben Kossuth-díjat kapott Nagy Imre kormányától, rögvést listát készített, számba vette azokat az íróársakat, akik nála nagyobb ínségben éltek. Erdélyi József, Sinka István, Kodolányi Gyula, Féja Géza és mások címére pénztalványokat küldött. Néhányan – ismerve az adakozó hozzájuk hasonló helyzetét – visszaküldték a pénzt, sőt Sinka még annyi megjegyzést is tett, hogy „kedves Áron, szeretettel, békességgel visszaküldtem a pénzmagot, hasonló helyzetben te is ezt tennéd, ölel Pista”.

Tamási Áront 1956 után az írók perében („Vádirat Déry Tibor és társai ellen a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalom vezetése és más bűntettek miatt”) tanúként hallgatták meg. Az 1957-es pert a hírhedt Vida Ferenc vérbíró vezette, Déry Tibor volt az elsőrendű, Háy Gyula és Zelk Zoltán a másodrendű, Tardos Tibor a harmadrendű vádlott. Tamási tanúként mutatott tartást a bíróságban.

„Ötvenhatban országos együtt-lélegzéssel sorsfordító napok lázában éggett, tevékenykedett, ülésezett, megbízásos-

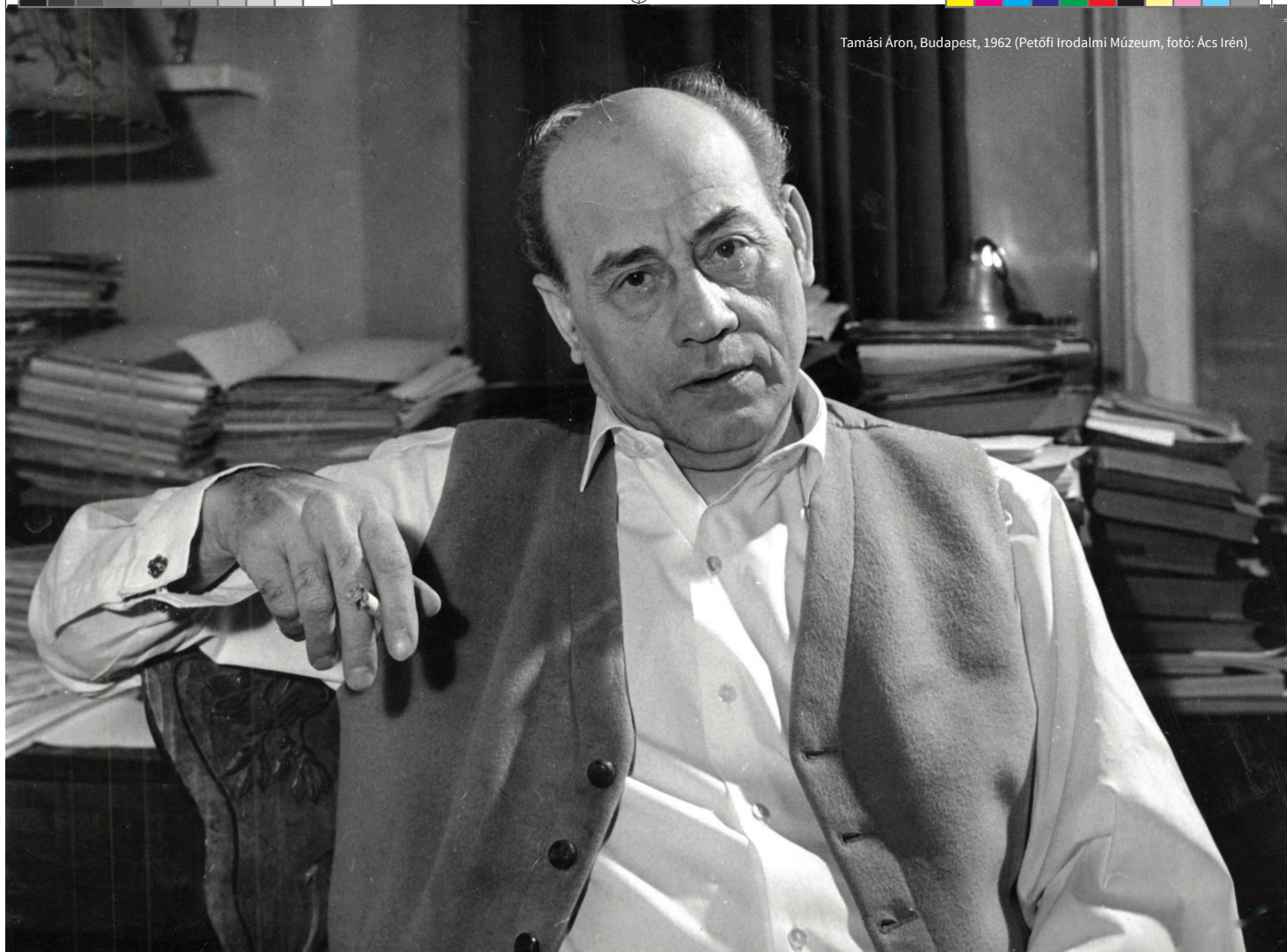
kat vállalt – sorolja Tamás Menyhért. – Mindenütt ott volt, az Írószövetség nevezetes állásfoglalását, a *Gond és hitvallást* ugyanazzal az igénnyel-felelősséggel fogalmazta meg, mint a *Magyar fohászt*, a *Tiszta beszédet*. November 4-e után sem csappant tenni akarása: Illyés Gyulával, Veres Péterrel, Erdei Sándorral együtt a letartóztatott íróársak szabadlábra helyezését kérelmezte. Az ügy érdekében Krisna Mennonnál, India moszkvai nagyköveténél is látogatást tett a Margitszigeti Nagyszállóban. Szabad óráiban naplót vezetett, az oldalak megteltek tanúskodó betűfolyammal, gyászszűrű oldalakkal.”

Tamási naplóját olvasva Tamás Menyhértet különösen megragadták az író 1956. november 4-ei feljegyzései. Rögtön tudta, hogy ebből dráma születik. „Azért is az ő sorsába szóttem bele ötvenhatot, mert olyanfajta példát adott, amelyet aztán később is vállalt, hisz gondoljunk bele: abban a vérpados várakozásban fontolóra kellett vegye, vajon hagynak-e neki annyi cselekvési teret, hogy majd később újra azzá váljék, akit korábban megismert a világ. Mert ő nemcsak itthon volt ismert, hanem másutt is, őt az úgynevezett fővárosi írók is felkarolták és becsülték. Eredetileg drámának szántam, és bár egy színműnek kötelező tágabb időszakot átölelnie, én csak azt akartam felmutatni, hogy az első, hajnali lövésektől reggelig mi örvénylett Tamási Áronban. Ágyúörgésre ébredt. Félelme többszörös: vajon mi következik? Városégés? Földégés? Könyvéégés? Még emlékezett arra az 1949 tájéki minisztériumban készült könyvégetési tervre, amely az ő könyveit is hamunak szánta. És most jön egy másik égés? De

Tamás Menyhért (Fotó: Bakos Zoltán)

Tamási Áron képes volt köznapi szerepre is átélni. Ez kapott meg legjobban. Átjárt a kórházba, szemben volt ugyanis a Sportkórház, ahol zsákolt, cipekedett és segített mindenben, amíg rosszul nem lett. Neki elég szapora volt a szívverése, s elszégyellte magát, hogy gyógyszerre szorul. Tehát nemcsak szellemileg volt nagy alakja ötvenhatnak azzal, hogy az Írószövetségben ő fogalmazta meg a legszebb gondolatokat, hanem tevőlegesen is segítette a forradalmat. A feleségéről sem tudták, hogy a Sportkórház szorgosa, mosogató, krumplit pucolt, mikor mire volt szükség.”

A *Tamási* című monodráma 2005 októberében hangzott el a Magyar Katolikus Rádióban; az író Lukács Sándor színművész testesítette meg.

Ifjúságának egyik legkedvesebb olvasmányélménye, az *Ábel Amerikában* nyomán Tamás Menyhért forgatókönyvet írt Mihályfy Sándor felkérésére. A szereplőktől dicsőretet kapott, mert nemcsak a párbeszéd, hanem még az instrukciók is tele voltak költészettel, annyira odafigyelt a részletekre munka

közben. „Senki sem vette észre, hogy a cselekményt megtoldottam egy szép résszel, ami a regényben nincs benne. Arról szolt, hogy hány meg hány ember tűnik el Amerikában egyszer s mindenkorra bányákban vagy egyéb helyeken, ahogyan azt Agárdi Gábor elmeséli az egyik jelenetben. Ezzel kívántam érzékelteni azt, hogy a rengeteg kívándorló közül nagyon sokan odavesztek, és Ábel sorsa ebben a vonatkozásban is kivételesnek mondható. Erre a toldásra felhatalmazva éreztem magam, mert addigra már megismertem Tamási gondolatmenetét, nyelvi fordulatait, és korántsem tettem erőszakot a történeten. Simon István mondogatta: bárkiről írsz, bárkit szólaltatsz meg, gondolatmenetével tartasz...”

Az elhangzottak igazolásaként Tamás Menyhért búcsúzásképpen belelappoz egy kötetébe, hogy megmutassa Tamási Áronnak ajánlott versét. Miközben jellegzetes hangján belekezd az olvasásba, úgy rémlik, mintha kávéházi asztalunk felé Tamási Áron arca, alakja közeledne a régmúltból.

Tamás Menyhért

GYÖKÉR-BILINCSBE ZÁRVA

Tamási Áron emlékére

Röppenne ma is, szállna
tündérkedő, víg álma,
de harmat-derűs szárnya
gyökér-bilincsbe zárva!
Örök őrseget állva
konok cserefák párja
tűzi szívét az árva,
beszgett éjszakára,
sebzett ágra, virágra –
reménnyel koronázva
szegények oltalmára!

■ (1970)

